

SKOVGADENS FOLK

Af Werner Andersen-Lund

Ved Solbjerg, lidt udenfor Århus, når man forlader landevejen ude ved Sønderbro og følger den smalle kommunevej mod vest, kommer man gennem et typisk dansk landskab. Vejen snor sig i bløde kurver og skarpe sving, over bakker og åse, gennem dalstrøg med enge, vandløb og moser, eller den skærer sig gennem flade agerjorder med spredte gårde og huse omgivet af haver og læhegn. Et par kilometer fra landevejen kurver den omkring skoven og fortsætter mod Nederby. Her i vejsvinget drejer en smal vej fra og går gennem skoven. Langs vejen ligger en halv snes huse og rønner med haver omkring og danner en skovgade.

I det første af husene i en stor smuk have, boede min oldemor. Hun havde 10 høns og to geder. Gederne græssede hele sommeren langs vejgrøfterne i løbetøj. Der var meget græs langs vejene, og min bedstefar slog meget af det med le. Når det var tørret op til hø blev det kørt hjem under et halvtag ved siden af udhuset med hønsene og gederne. I et stort stykke af sin have avlede oldemor fodergulerødder, og hele vinteren fik gederne frisk hø og gulerødder. Det gav en fin og velmagende mælk.

Min oldemor var en dygtig og arbejdsom kvinde. Hun holdt selv sit hus i fineste orden. Hun var dygtig til alt håndarbejde, syning, broderi og strikning, som hun lavede meget af også til naboerne i skovgaden. Hun syltede og henkogte havens produkter til vinterforbrug, og på en lang hylde oppe på loftet stod dåser med tørrede blade af æbler, jordbær, brombær o.lign., som hun lavede urtete af.

Skovgadens børn kom og gik hos hende, som de ville. De gav et nap med i haven og bagefter blev de beværtet med et godt måltid mad og lækre desserter fra hus og have. Børnene elskede at være hos oldemor,

der til gengæld forguede dem over alle grænser Min oldemor boede i sit hus lige til hun døde, 100 år gammel.

Hendes nabo var murer Kristian Rasmussen og hans kone Anne med deres tre sønner Hugo, Børge og Folmer. Kristian var en høj slank mand med en muskuløs og stærk krop. Han var en meget dygtig håndværker og en efterspurgt arbejdskraft, dertil et intelligent og fint menneske. I hjemmet fandtes masser af bøger for både voksne og børn. Men også musik dyrkedes med lyst og glæde af hele familien. Anne og den ældste søn spillede violin, Kristian og den mellemste af drengene harmonika og den yngste mandolin. Det var noget helt usædvanligt dengang at almindelige folk beskæftigede sig med litteratur og musik.

De tre sønner blev alle murere som deres far. Kristian lærte dem selv op og førte dem frem til svendepróven i Århus.

Både Kristian og Anne var med til at starte kollektivet, hvor de begge udførte et stort arbejde. Anne var i kraft af sine menneskelige egenskaber en autoritet for de tre drenge. Mange år efter talte jeg tit med den ældste af dem. Vi boede dengang begge i Viby. Han havde forladt mu-

Werner Andersen-Lund. Foto:

Jens Jørgen Boye

rerfaget og var distriktsleder for "Dansk folkeforsikringsanstalt". Han fortalte: "Mor havde en meget stor indflydelse på vor udvikling, og far syntes det var godt, at en kvinde opdrog drenge. Vi kom meget hos din oldemor. Hun var ikke så glad for at sove alene, og det begyndte med, at jeg sov henne hos hende om natten. Hun læste lektier med mig om aftenen, og jeg gik i skole direkte der fra om morgenen. Vi var tidligt oppe for vi skulle have hønsene ud og fodre, og geden skulle malkes og sættes på græs. Så spiste vi morgenmad sammen. Det var havre- eller byggrød. Midt i portionen var der et stort smørhul, og vi dryssede brun farin på efter behag og mælk fra geden dertil. Om sommeren mest tykmælk med revet rugbrød og farin. Var jeg mere sulten vankede der en stor skive brød med ost eller marmelade. Hertil din oldemors berømte jordbærte, en gylden drik, der duftede aromatisk af sommer og smagte vidunderligt. Da jeg begyndte min læretid hos far, afløste min yngre bror mig og senere hen lille bror. Vi fik 50 øre om ugen plus det solide og sunde morgemåltid. Vi var meget glade for din oldemor, og vi gik og kom hos hende som hjemme. Jeg mindes tit og med stor glæde – sommetider også med vemod – alle de hyggelige vinteraftener, jeg har tilbragt i din oldemors lille stue. Udenfor jog stormen sommetider i hylende rusk gennem skovens trækroner og sommetider hørte vi uglerne skrig i skovnattens mørke; men indenfor var der godt at være i varmen fra den gamle brændeovn, mens petroleumslampens bløde skær dannede en lyskreds om bordet, hvor vi sad og godtede os med stegte æbler, og fordrev tiden med at spille fedtmule (fem kort), papirklipper, eller bare sad og sludrede om alt muligt, mens strikkepindene gik som en maskine i en jævn beroligende rytme. Vi drenge blev altså opdraget af kvinder. Vores far tog sig af vor faglige uddannelse." Anne Rasmussen blev senere en af de aktive i kollektivets "lilleskole", hvor hun under meget beskedne forhold søgte at præge arbejdet i Ferrers¹ ånd.

I et lille stråtekket bindingsværkshus på den anden side af vejen boede Axel Thomsen af nogle også kaldet "Degnen", fordi han i sine yngre dage havde været lærer; men en ulykkelig kærlighedsaffære havde slået ham ud og helt ændret hans liv. Han havde købt det lille hus her i skovgaden og levede nu som ungkarl. Den ene af hans små stuer var fyldt med bøger fra loft til gulv. Han var en intelligent og venlig mand, og alle børn kunne godt lide ham. Han samlede dem tit hos sig, om sommeren i sin have, om vinteren i sin stue, og fortalte dem eventyr og historier eller læste op af bøger, han mente interesserede dem. Han spillede også violin for dem og lærte dem at synge sammen. Hans have var en vidunderlig plet. Ud til vejen var der sommeren igennem et væld

af blomster og buske. Bagved huset køkkenhave, der forsynede ham med kartofler, grøntsager og frugt. Han arbejdede tit for murer Rasmussen og kom meget i deres hjem, hvor han dyrkede musikken sammen med dem. I lange perioder skrev han, og han fik udgivet to romaner, der fik en fin kritik og tryktes i flere oplag. Ud fra et anarkistisk livssyn skildrede han forholdet mellem mand og kvinde, forældre og børn. Jeg har som voksen læst dem begge og ikke andre steder fundet kærligheden mellem mand og kvinde skildret så stærkt, smukt og ærligt. Begge bøger: "Den store musik" (1921) og "Hjemad" kan lånes på de fleste biblioteker.²

Karen og Peter Berthelsen boede i et langt rødt hus midt i gaden. De fik fire børn sammen, og det var ikke et eneste for meget, som de selv sagde. Peter arbejdede på FDBs fabrikker i Viby, hvortil han hver dag i al slags vejr tog turen på cykel. Karen var en lille rund og glad kvinde, der styrede Peter og ungerne med en kærlig men bestemt hånd. Der hang altid renvasket tøj på snorene i baghaven, og fra køkkenet duftede det aromatisk af velkrydret mad og frisklavet kaffe. Man blev altid så dejlig sulten, når man besøgte dem. Peter var lidt af en tusindkunstner. Han havde et stort værksted i den ene ende af huset, og i fritiden var han altid i gang med et eller andet til hjemmets forbedring eller til sine venner.

Begge to var de meget virksomme i indretningen af festpladsen i skoven. Peter byggede en lille hytte her til opbevaring af forskelligt grej, og han opsatte også et lille komfur her så der kunne laves kaffe ved festerne. Både Peter og Karen betød meget for det gode sammenhold, der bestod mellem skovgadens folk.

Midt i en skøn og frodig have, der grænsede ned til bækken, lå skovgadens mest velholdte hus; hvidkalket med lyseblåmalede vindueskarme og et rødt teglstenstag. Her boede Ernst og Kirsten med deres tre børn, to piger og en dreng. Ernst var invalid. Han havde en kunstig fod. Som ung mand havde han arbejdet ved landbruget. Under arbejdet med at bære korn op på magasinet, taber en kammerat en sæk, der rammer Ernst, der står nedenfor stigen og smadrer hans ene fod. Efter sådan en ulykke ville de fleste være færdige, men det ødelagde ikke Ernsts fremtid. Ernst var en urkraft. Han var 190 cm høj med en brystkasse som en klippeblok. Jeg har set ham arbejde om sommeren i haven med bar overkrop. Nedad ryggen snoede musklerne sig som krogede grene på et egetræ. Han havde et stærkt ansigt med en stor mund fuld af store hvide tænder. Øjnene var blå som himlen på en sommerdag, og der lå altid et smil og lurede i øjenkrogene parat til at slippes løs når som helst.

Hans uregerlige solblonde manke flagrede til alle sider uhæmmet af kam og brillantine. Han virkede som lige trådt ud af den nordiske Edda.

Der var et stort stykke jord til huset, og Ernst dyrkede kartofler og grøntsager til hjemmets forbrug. Han skar pil i mosen og flettede "løbe" (kurve) til at bære roer og brænde i. Af og til hjalp han bedstefar i smedjen, og så kom der gang i hammerslagene. De to arbejdede godt sammen og imens snakkede de om befolkningens problemer og lagde planer for kollektivets arbejde fremover. De var begge handlingens mænd. Nok kunne de gøre rede for teorierne men vidste også, at det vigtigste var at få ideen til at leve i virkelighedens verden. Jordforbindelsen var i orden.

Ernst havde også et godt tag på at aktivere børn både sine egne og alle vi hjorddreng, der i fritiden strejfedes rundt i skovområdet. Han lærte os at snitte pilefløjter, de almindelige såvel som de der fik en ært puttet ind i luftrummet, så de blev til trillefløjter. Vi bankede barken løs med knivskæftet, lavede de nødvendige huller, trak barken af og skar luftrummen ud. Når vi igen satte barken på plads havde vi en primitiv blokfløjte. (Hvor mange drenge i dag kan snitte en pilefløjte?) Ernst selv spillede på "lergøg"; et primitivt instrument af brændt ler. I musikforretningerne sælges de i mere perfekt udførelse under navnet occarino (Et italiensk blæseinstrument). Vi lavede også slangebøsser og flitsbuer med strenge af snoede begsnore. Vi skød til måls efter store halmskiver, som vi stod og lavede hjemme hos Ernst. Han var vor fortrolige ven i et og alt. Vi vidste, vi kunne stole på ham, og vi gik aldrig forgæves, når vi søgte hans hjælp til at klare problemer, vi ikke selv kunne løse. Alt, hvad vi betroede ham forblev mellem ham og os.

Så man Kirsten komme gående lidt på afstand, kunne man tro, at det var en stor skolepige. Lille og slank med en let og ubesværet gang, hvor kroppen fulgte det hurtige fodskifte i bløde rytmiske bevægelser. Hendes lyse lette hår stod som en glorie om et ansigt med pigelige træk og en følsom mund. Hendes små smidige hænder håndterede nål og saks sikkert og perfekt som en skræddersvends. Af den grund var hun hele tiden på arbejde rundt om på egnens store gårde, hvor hun sørgede for både nyanskaffelser som reparationer af familiernes garderobe- og linnedskabe. Hun var en følsom natur, og i hendes væsen levede drømmene og poesien midt i fattigdommens og hverdagens grå og barske virkelighed. At hun også havde talent til at formulere sig kom til udtryk i hendes mange noveller og digte. Hun udtrykte sig med stor sikkerhed og i et sprog, der fængslede og medrev alle.

Selv om Ernst og Kirsten var forskellige af både fysik og psyke, og

selv om de hele tiden var fattige som vi andre, så var deres samliv med hinanden og børnene et godt og stærkt fællesskab, hvor Ernsts ukuelige livsvilje og Kirstens følsomme natur samlede familien i en varm menneskelig solidaritet. Den mindste af pigerne viste tidligt talent for at skrive, og som voksen har jeg hørt hende læse op af egen produktion både i radio og TV.

Marie og Ole Teglbrænder havde boet i skovgaden fra deres ungdom. De havde arbejdet mange år ved landbruget og boet i et lille strå-tækt hus, Maries barndomshjem. Senere ved min oldemors død overtog de hendes hus med den store have, hønsene og gederne. Ole fik arbejde ved teglværket og blev efter et par år fast "brænder". Han var en firskåren type, sorthåret og med en mørk hudfarve. Han stammede fra de gamle kulsvierslægter i egnen omkring Ry. Marie, der var dygtig til alt husligt arbejde, blev en flittig benyttet arbejdskraft som kokekone ved bøndernes gilder og fester; ved storvask, slagtninger osv. Hun var en lille slank kvinde, livlig i bevægelserne, glad og smilende, og altid i gang med et eller andet i hus og have. Hun var lidt af en humørspreder, positiv og optimistisk i al sin færd. Begge var de politisk bevidste og kom til at betyde meget for kollektivets udvikling, særlig ved strejker og andre aktioner. De fik ingen børn men adopterede et tvillingepar, dreng og pige, som de gav de gode danske navne Aksel og Valborg. Man blev altid så godt tilpas, når man besøgte dem i deres hjem, der også var et af samlingsstederne for folkene i skovgaden.

"Fisker Marius" hørte også til skovgadens folk. Sammen med Molly og børnene Anders, Jens og Mary boede han lige i skovbrynet, i et lille husmandssted, som de hverken kunne leve eller dø af. Det var nødvendigt at skaffe indtægter udefra. Marius kørte en dag om ugen ud og solgte fisk. Han havde en lille vogn med en islænder for, og de to kom langt omkring på deres faste handelsrute. Ind imellem gik han på dagleje hos bønderne, men han var en fri natur og landbrugsarbejdet var ikke det store nummer for ham. Molly var malkekone og fast hushjælp på en af gårdene, der grænsede op til skoven. Begge kom hurtigt med i kredsen om min bedstefar "den røde smed". Også for dem var ungdommens dygtiggørelse et led i arbejderklassens kamp for bedre levevilkår. De var med til at stoppe bøndernes privilegium med hjorddrengenes fritagelse for skolegang i sommerhalvåret. Under tørskværksstrejken var de med til at smide de tilrejsende strejkebrydere på porten, og under strejken på teglværket var de med i skifteholdene af strejkevagter, der holdt stand mod udenbys provokatører og århusiansk politi. Sammen med de øvrige beboere i skovgaden fik de indrettet festpladsen i skoven, der blev et populært samlingssted for egnens

folk i sommerhalvåret. Pladsen blev senere organiseret som et interessentselskab, der stort set bestod af kollektivets medlemmer og andre interesserede. Her holdt landsbyen sin "1. maj", en dag vi alle så hen til med stor forventning.

Andreas Jørgensen boede alene med sine tre børn Oda, Svend-Åge og Ejnar. Hans hustru var død af den "spanske syge", da den hærgede egnen som en udbredt epidemi. Han var en lidt alvorlig natur, der sled og slæbte for at give børnene et godt hjem. Min bedstemor inviterede tit ham og børnene hjem til os til et måltid mad. Han var med i kollektivet fra starten og skabte stor respekt omkring sig på grund af sin store arbejdsindsats og sin trofasthed mod fællesskabet. Bedstefar satte ham meget højt. Han tog altid ordet ved møderne i smedjen og forstod at argumentere overbevisende for sine standpunkter. Jeg husker ham som en høj mand med rolige beherskede bevægelser og et ansigt med en lidt streng mund og alvorlige øjne; et ansigt der i ildskæret fra essen fik et meget stærkt udtryk. Han talte klart og tydeligt ofte med en anelse lidenskab i stemmeføringen. Alle lyttede med stor opmærksomhed, når han kom med sine indlæg om tidens problemer eller arbejdet i landsbyfællesskabet.

Oda var på alder med mig, Svend-Åge noget yngre. Vi boede i 30'erne samtidig i Viby, blev medlemmer af I.U.F. og rejste til Spanien, da borgerkrigen udbrød. Vi tilsluttede os den anarkistiske milits "Kolonnie Durutti". Svend-Åge faldt ved overgangen over Ebro under kolonnens fremrykning mod Zaragoza. En grav i det fremmede blev det sidste vidnesbyrd om proletardrengen fra skovrønnerne, der til sin sidste time var trofast mod det proletariat, han var rundet af, og for hvis frihed og fremtid han bragte det største offer.

Ved en granatekspllosion mistede Oda det meste af venstre hånds ringfinger, men kom efter et kort lazaretophold tilbage til fronten. Ved sammenbruddet februar 1939 sendte den ny fascistregering alle antimilitarister ud af landet, hvor vi blev anbragt i en karantænelejr ude i Bretagne (Frankrig). Her opholdt vi os til september. Så fik vi lov til at rejse hjem.

Fra 9. april 1940 og alle fem krigsår var Oda aktiv i modstandskampen. Sammen med sin veninde, den navnkundige Lis Hansen (Pistolis), var hun meget benyttet i den farlige kurértjeneste, ligesom de deltog i mange af de store sabotager. De var de sidste to krigsår tilknyttet "Special Forces". Ved kapitulationen tildeltes de med rang af kaptajner og i engelsk kaptajnsuniform den dansk-engelske grænsekontrol under de kapitulerede tyske troppers hjemrejse. Efter krigen bosatte hun sig i Hor-

sens, hvor hendes lillebror Ejnar boede. Hun fik arbejde på Horsens Acetylgasfabrik og blev mangeårig forkvinde for "Kvindeligt Arbejderforbund" i Horsens, ligesom hun senere indvalgte i forbundets hovedbestyrelse, hvor hun sad i tolv år. Som pensionist arbejder hun i græsrodsbevægelserne og har i mange år været forrest i arbejdet for udbygningen af børneinstitutionerne i byen.

I skovgadens længste hus boede to familier. I den ene ende Hanne og Karl Holm og i den anden Gitte og Hans Larsen. Karl og Hans arbejdede først på teglværket, mens Hanne og Gitte foruden at passe hjemmet, tog en del løsarbejde hos bønderne (vask, rengøring roearbejde osv.). Karl og Hans fik arbejde på FDBs fabrikker i Viby. Hanne og Gitte blev "hjemmegående", men havde nok at se til i den store fælleshave med kartofler, grøntsager og frugt. Sammen med Anne Rasmussen passede de også kollektivets "lilleskole", som var indrettet i en tilbygning, som murer Rasmussen havde indrettet ved sit eget hus. De stod for tilberedning af kaffe og te ved festerne i skoven og ved møderne i smedjen broderede de i løbet af en vinter kollektivets første fane. På en stor rød flagdug broderede de arbejderklassens første internationale motto: "Frihed – Lighed – Broderskab".

Begge familier var medvirkende til det gode sammenhold, der herskede mellem skovgadens folk.

Noter

1. Ferrer, Guardia Francisco (1859-1909). Spansk revolutionær. Ferrer arbejdede oprindeligt for de radikale republikanske ledere Ruiz Zorilla og Alejandro Lerroux og udgav en række ateistiske, stærkt antiklerikale skrifter. Hans politiske observans lå tæt på holdningen i tidens anarkistiske tidsskrifter. Særlig betydning fik de "gudløse" friskoler, som han fra 1901 oprettede i Barcelona for derigennem at udbrede sine ideer. Ferrer mistænkte for at have medvirket ved attentatet på Alfonso d. 13. i 1906, men han blev frikendt. Som påstået leder af et alvorligt oprør i Barcelona i juli 1909 dømtes han ved en militærdomstol til døden. Hans henrettelse vakte stor opsigt udenfor Spanien og fremkaldte massedemonstrationer i flere lande.

2. Ifølge *Dansk forfatterleksikon* har Axel Thomsen (1875-1951) skrevet *Den store musik*, men ikke *Hjemad*.